

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ ФУТБОЛЬНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Зростаюча популярність футболу на теренах України і Польщі сприяє постійному збагаченню футбольної термінологічної системи. Тож важливою задачею для лінгвістів є вивчення лексики, якою послуговуються у сфері футболу. Адже цей мовний пласт є дуже специфічним, подекуди футбольні терміни не відповідають класичним вимогам до терміна як такого. Тому, в аналізованих нами українській та польській мовах, футбольна термінологія знаходиться в дещо хаотичному стані. Висока популярність футболу на теренах України та Польщі, недостатня впорядкованість футбольної термінології, а також відсутність ґрунтовних порівняльних досліджень цієї термінології в українській і польській мовах роблять нашу тему **актуальною**.

Метою роботи є характеристика семантичних особливостей української та польської футбольної термінології, джерел її походження, а також визначення специфіки функціонування цих термінів в публіцистичних текстах.

Стрімкий розвиток фізичної культури в цілому та популяризація футболу на теренах України і Польщі сприяли збагаченню футбольної термінологічної системи. Необхідність дослідження термінологічної лексики фізичної культури та спорту зумовлена недостатнім її вивченням на науковому рівні. Приблизно сорок років тому спортивна лексика потрапила до поля зору лінгвістів, адже дослідники помітили, що спортивні лексичні одиниці мають досить невизначений статус. Ці терміни не відповідають критеріям термінологічності, що були розроблені О. О. Реформатським та Р. О. Будаговим. Так, О. О. Реформатський відносив до термінів «слова спеціальні, обмежені особливим призначенням, що прагнуть бути однозначними як точні виявлення понять і назв речей» [2, 170]. Виділяючи термінологічний сектор, Реформатський зазначає, що «термінологія – це замкнутий словниковий контекст, межі якого зумовлені соціальною організацією дійсності. На відміну від повсякденної лексики, термінологія має соціально-обов'язковий характер. Хоча терміни будь-якої наукової термінології чітко протипоставлені загальним словам, все ж варто уникати проникнення в термінологію буденних значень слів» [3, 164-165].

У своїй дисертації «Наименования спортсменов в русском языке» А. С. Авакова зазначає, що відмінною рисою спортивної лексики є її подвійний характер, бо з одного боку цей пласт слів належить до термінології спорту, з іншого – до літературної мови. Дослідниця також вважає, що, як термін, найменування спортсмена має відповідати системності, моносемантизму і лаконічності. Як літературне слово таке найменування може мати синоніми, мати експресію і має бути зафіксоване словниками [1, 1].

Деякі аспекти української спортивної термінології вивчали М. М. Паночко (лексико-семасіологічні аспекти розвитку спортивної термінології), А. Г. Кочур (організаційно-методичні аспекти розвитку сучасної спортивної термінології), І. Т. Янків (історико-методологічні засади розвитку української спортивної термінології), О. М. Вацеба (специфіку формування української галузевої термінології); Л. М. Назаренко (специфіку творення та нормування спортивних термінів).

В напрямі співвідношення національних та інтернаціональних термінів ґрунтовно працювала Ольга Василівна Боровська – очільник кафедри філологічних наук у Львівському державному університеті фізичної культури. У своїй дисертації «Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту» дослідниця розглядає не тільки лексичні одиниці – запозичені і власне українські, а й досліджує історію становлення спортивної термінології; в праці приділяється увага формуванню цієї лексики. В дисертації О. В. Боровська подає дефініцію поняття *спортивний термін*. **Спортивний термін** – це слово або словосполучення, вживані на позначення спортивних дій, місця та особливостей їхнього перебігу, виконавців, діячів спорту, а також предметів спортивного спорядження, певних рис та особливостей спортивної дії, спортивних титулів і звань, застосоване для точної назви понять (предметів, явищ, вправ, рухів) в галузі фізичної культури та спорту, яке характеризується єдністю цілісної номінації, а *спортивна термінологія* – це сукупність слів й стійких словосполучень, відповідних з поняттями (предметами, явищами, діями) в галузі фізичної культури та спорту» [1, 4].

Польські науковці теж не оминули увагою проблему футбольної термінології. В 1978 році Вітольд Ченьковські опублікував статтю «Мова і стиль спортивних журналістів і оповідачів» (пол. «Język i styl dziennikarzy i sprawozdawców sportowych»). Він зауважив, що коментатори спорту, а також спортивні журналісти послуговуються трохи іншою польською мовою. Автор доцільно зауважує, що важливо правильно використовувати цей специфічний пласт термінології, адже журналіст звертається не тільки до поціновувачів спорту, а й до середнього читача чи слухача, а отже, його матеріали мають бути зрозумілими для всіх [6,155].

Серед найбільш істотних досліджень спортивної лексики в Польщі варто виділити праці Анджея Островського «Телевізійна спортивна трансляція, чи найбільший театр світу» і «Спортивна журналістика» (пол. «Telewizyjna transmisja sportowa, czyli największy teatr świata» та «Dziennikarstwo sportowe»). Також сучасна польська дослідниця Беата Грохала висвітлює тенденції в спортивній журналістиці. Вона написала ряд статей, в яких акцентує увагу на тому, що за останні роки завдяки розвитку телебачення та Інтернету спортивна журналістика зазнала значних змін.

Загальна кількість зібраних нами термінологічних одиниць – **180** (50% – українською, 50% – польською мовою). Українські та польські терміни можна розділити на шість великих семантичних груп. В аналізованих статтях найчастіше зустрічаються слова з групи *найменування осіб* (укр. 42, пол. 36). Ця категорія містить в собі три підгрупи: *найменування спортсменів і діячів спорту*, *найменування осіб за спортивними результатами* та *назви спеціалістів спорту*. Кількісна перевага слів цієї групи пояснюється не тільки її семантичним обсягом, а й необхідністю певним чином найменувати осіб, що беруть участь у матчах, змаганнях, виконують певні функції на полі тощо.

Розповсюдженими є групи *позначення видів змагань*, *їх складників і перерв між ними* (укр. 18, пол. 20) та *суддівські терміни ведення змагань* (укр. 17/пол.18).

Зовсім невеликою є група *найменування складників частин змагань* (укр.7, пол. 3). Логічно, що серед семантичних груп футбольної термінології найменшою кількістю відзначається семантична група термінів, що позначають *назви спортивних ігор*. Оскільки ми досліджуємо лише футбольні терміни, то в цій групі знаходиться лише три слова: українське *футбол* і польські *piłka nożna* та *futbol*.

Аналізуючи зібраний матеріал і звертаючись до проведених іншими науковцями досліджень, ми розглянули питання джерел походження футбольних термінів. Футбольний термін твориться двома шляхами: із внутрішніх ресурсів мови, а також шляхом запозичення з іноземних мов [4, 6].

За підрахунками О. В. Боровської, найбільшу групу запозичень складають англіцизми (42% [1, 7]). Це пояснюється тим, що батьківщиною футболу, а отже і футбольної лексики, є Англія. Українська і польська мови активно запозичують англійські терміни, завдяки чому великий пласт футбольних термінів є спільним для української і польської мов. Наприклад, слово *дриблінг*, *drybling* (англ. *dribbling* «ведіння») «вести м'яч одинарними чи множинними ударами в таких іграх, як баскетбол, футбол тощо» [5] набуло свого розповсюдження в розглянутих нами мовах через свою лаконічність і точність. Адже питомі аналоги до слова *дриблінг*, *drybling* (укр. «ведіння м'яча, індивідуальна гра футболіста», пол. *zwód*) звучать заплутано і, до того ж, мають синоніми, ускладнюючи розуміння тексту, що містить ці слова.

Незважаючи на те, що переважна більшість термінів футболу запозичена з англійської мови, ми знайшли і цікавий приклад запозичення терміну з іспанської. *Мундіаль*, *mundial* (ісп. *mundial* «всесвітній»). Слово це запозичене з іспанської мови і означає «Чемпіонат Світу з футболу». Цікавою є етимологія слова *мундіаль*, *mundial*, яке наявне і в українській, і в польській мовах. У вжиток іноземних журналістів цей термін потрапив після Чемпіонату Світу 1982 року, який відбувався в Іспанії. Іспанці називали Чемпіонат Світу *Copa Mundial de Fútbol* (досл. Всесвітній Кубок з футболу, Кубок Світу), що привернуло увагу іноземних журналістів, які почали називати саме цей чемпіонат *мундіалем*. Здавалося б, це запозичення цілком могло відправитися до розряду okazionalizmів через декілька років, але на сьогоднішній день термін *мундіаль* є абсолютно повноправним синонімом до поняття *Чемпіонат Світу*, незалежно від території проведення змагань.

Спільними для української та польської мов є не лише терміни, запозичені із зовнішніх ресурсів, але й слова з праслов'янського фонду. Зрозуміло, що таких слів в сучасній термінології футболу вкрай мало, але ми можемо навести приклад терміну *гра*, *gra* (стсл. ИГРАТИ, псл. *jьgra, *jьgrati, спорід. з литовським *áikštytis* «капризувати») – дія за значенням грати, гратися [7].

Розуміючи, що не можна розглядати термін окремо від царини його функціонування, ми дослідили футбольні статті українських та польських ЗМІ. Всього було досліджено 11 статей (6 – українською мовою та 5 – польською).

Методом суцільної вибірки було підраховано частотність вживання термінологічних одиниць футболу в досліджуваному матеріалі. В аналізованих українських статтях найуживанішими є слова *атака* (13 разів), *м'яч* (12 разів), *гра* (11 разів), *команда* (10 разів), *матч*, *ворота* (6 разів). В розглянутих нами статтях польською мовою частіше зустрічалися такі слова: *klub* «клуб» (12 разів), *zespół* «команда, колектив» (10), *sezon* «сезон» (8), *mecz* «матч» (7).

Різниця між частотністю вживання українських і польських термінів зумовлена специфікою публікованого матеріалу. Україномовний матеріал характеризується лаконічністю, бідністю тем – автори обмежуються в більшості своїй лише жанрами анонсу

або огляду, не пишучи ґрунтовних матеріалів про футбол українською мовою; в аналізованих статтях подекуди спостерігаємо перекручування українських термінів на російський лад. Вищезазнані обставини не можуть свідчити про недостатній розвиток спортивної журналістики на теренах України. Українські журналісти за професіоналізмом не поступаються своїм іноземним колегам, але пишуть свої статті переважно російською мовою. Тобто суто лінгвістичний аспект спортивної термінології переходить в аспект соціально-політичний.

Соціальний аспект тут полягає в тому, що частина населення України розмовляє російською в повсякденні. В той час, як україномовні прихильники футболу розуміють російську мову, про що свідчать численні коментарі українською мовою під статтями російською на спортивних сайтах України. Саме для того, щоб пристосуватися до більшості, українські журналісти й переходять на російську мову. Це також сприяє розширенню цільової аудиторії – статті без мовних бар'єрів зрозуміє, наприклад, білорус чи росіянин. Безумовно, розширення аудиторії сприяє розвитку конкретного ЗМІ, але зовсім не розвиває й без того недосконалу сферу української футбольної термінології.

В Польщі ситуація кардинально інша. Відомо, що польська мова функціонує в усіх сферах суспільства: в офіційних ситуаціях, у науковому і публіцистичному стилі і також, що є дуже важливим, у розмовному стилі. Вона не має конкурентів, які б витісняли її зі сфери побуту чи неформального спілкування. Тож і весь матеріал, опублікований в ЗМІ, написаний саме польською. Тому рівень і різноманіття статей є вищий, ніж в україномовній пресі.

В той час, як польські журналісти пишуть розлогі матеріали на різні теми та аналітичні статті, україномовні обмежуються в своїй більшості лише хронікою подій якогось матчу, анонсами й оглядами ігор тощо. Це зовсім не означає, що українська журналістика поступається польській якістю, а свідчить про те, що в Україні все ще гостро стоїть мовне питання.

Підсумовуючи вищесказане, в першу чергу варто зазначити, що дослідження української футбольної термінології є важливою й достатньо нагальною задачею для лінгвістів. Адже невпорядкованість термінів футболу заважає повноцінному функціонуванню їх у ЗМІ та в поточному мовленні фанатів. На сьогоднішній день переважна більшість всіх українських футбольних термінів – запозичення з інших мов. Часто можна спостерігати явище, коли якийсь термін запозичується з англійської в російську і тільки потім проникає в українську мову. Саме тому українська футбольна термінологія рясніє русизмами і майже не має власних, створених на українському лінгвістичному ґрунті, термінів.

На нашу думку, україномовна спортивна журналістика має функціонувати на значно вищому рівні. Ми бачимо такі шляхи розв'язання проблеми «непопулярності» української мови серед футбольних журналістів України:

1. Упорядкування футбольних термінів українською мовою;
2. Послідовна державна політика, скерована на підняття престижу української мови у свідомості людей;
3. Самостійне рішення журналістів і редакцій про перехід на українську мову, розуміючи, що цільова аудиторія від цього значно зменшиться;
4. Матеріальне заохочення державою редакцій, що перейдуть на українську мову.

Розвиток футболу, а отже футбольної термінології, а також недостатнє вивчення її на науковому рівні зумовлюють подальші **перспективи дослідження**. В майбутньому ми хотіли б вийти за межі *терміна*, й більш детально розглянути «навколофутбольні» реалії:

сленг спеціалістів футболу та фанатів, так звані «кричалки», гасла тощо, а також провести соціологічні опитування серед вболівальників.

Список використаної літератури та джерел

1. Боровська О. В. Співвідношення національних та інтернаціональних термінів в українській термінології галузі фізичної культури та спорту / О. В. Боровська: [автореф. дис. канд. наук] / Львівський державний інститут фізичної культури. – Л., 2004 – 13 с.

2. Реформатский А. А. Мысли о терминологии // Современные проблемы русской терминологии. / Реформатский Александр Александрович – М.: Наука, 1986., С. 164-165

3. Словарь футбольного болельщика. Оле-оле-оле-оле! / [уклад.: Т. Никитина, Е. Рогалева]. – М. : ЭКСМО, 2010. – 348 с.

4. [Електронний ресурс] // Федерація Футболу м. Києва / — Режим доступу: <http://www.ffk.kiev.ua/>

5. Braciszewski J. Historia polskiej piłki nożnej / J. Braciszewski, R. Gawkowski – Warszawa : SBM, 2012. – 239 s.

6. Kopaliński W. Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem /cz. 1 i 2 (t. IV i V serii) / Władysław Kopaliński. – Warszawa : Rzeczpospolita, 2007. – 260 s.

7. Mariusz Cz. Postfutbol : antropologia piłki nożnej / Mariusz Czubaj, Jacek Drozda, Jakub Myszkowski. – Gdańsk : Wydawnictwo Nukowe Katedra, 2012. – 287 s.